

SCHAKEL-KONTAKT

UITGAVE VAN DE NEDERLANDSE KERK
IN DUITSLAND

52^e JAARGANG • NR. 04 • 2026

nederlandse-kerk.de

WELKOM CONTACT

02
02

MEDITATIE

De vrucht van de Geest

03

LANDELIJKE BUITENDAG

Fotoverslag buitendag Fulda

04

UIT HET BREED MODERAMEN

06

LANDELIJKE BUITENDAG

Bonifatius – missionaris en
heilige tussen Friesland en Fulda

07

UIT HET LIEDBOEK

Wat zijn de goede vruchten

08

INGEZONDEN

Kerkelijk tehuis in het buitenland

10

VRUCHTEN VAN DE GEEST

MEDITATIE

Rust

11

WAAR & WANNEER

12

SCHAKELKIDS

Van zomer naar herfst
in 1 kleurplaat

19

TOT SLOT

20

Beste lezers,
Bij het maken van dit Schakel-Kontakt diende het thema zich als vanzelf aan toen Jan, predikant Zuid, mij zijn meditatie stuurde: de vruchten van de Geest. De Liedboek-bijdrage heb ik daarbij laten aansluiten, maar eigenlijk is ons hele kerk-zijn doordrenkt van de Geestelijke vruchten – dat mag ik wel zo stellen, toch?

Heel zichtbaar wordt dat in dit Schakel-nummer zeker door de verslaglegging over de landelijke buitendag en de intrede van de derde nieuwe predikant dit jaar, Jan Bart Alblas in Berlijn. Maar ook bijvoorbeeld het bericht over nieuwe contactpersonen in de kern Münster, het bezoek van Jan, predikant Zuid, aan de interculturele kerkelijke gemeenschap in Beieren en de aankondiging van de buitendag in de tweede locatie van de kerngemeente Elbe-Weser, Bevern, getuigen ervan. Ik persoonlijk word altijd heel blij, als ik lees wat we met beperkte(re) middelen toch nog allemaal bereiken in de NKiD.

Ook 'rust' werd verschillende keren gethematiseerd in de teksten die binnenkwamen. Dustin Lindtner ver-

woordde het prachtig in zijn kernbijdrage: "In het Hemelvaartsverhaal staat: 'En zij waren voortdurend in de tempel en loofden God.' Dat is ook voor ons in het heden een bemoediging om bewust rustmomenten toe te laten, goed voor onze eigen krachten te zorgen en tijd – ook in het loslaten – als een cadeau van God te zien. Want wie tot rust komt, kan met nieuwe kracht de weg van het leven vervolgen." Ds. Jan Adriaanse sluit daar prachtig bij aan in zijn tekst over rust.

Verder vindt u in dit Schakel-nummer een uitgebreide bijdrage vanuit het Breed Moderamen, een korte tekst over Bonifatius als link tussen Fulda en Nederland en een mooie bijdrage van Jan van Ommen over hoe de kerk in het buitenland een thuis kan worden. Natuurlijk leest u ook de verslaglegging over de kernactiviteiten en de laatste pagina's zijn zoals gewoonlijk gevuld met Schakelkids en Tot slot.

Ik hoop dat u bij het lezen van deze Schakel een rustgevende zomer achter de rug hebt, om geïnspireerd de nazomer, herfst en winter in te gaan.

Veel leesplezier, graag tot de volgende Schakel!

Hartelijke groet, Marjolein Kranse

**NEDERLANDSE KERK
IN DUITSLAND NKiD**

www.nederlandse-kerk.de

ALGEMENE KERKENRAAD

Voorzitter: Rob Maris, Peter-Schlack-Straße 17,
52372 Kreuzau, Tel.: 02422 1842600,
E-mail: voorzitter@nederlandse-kerk.de

Scriba: Jeanine Daller, Tel.: 0152 52343454
E-mail: scriba@nederlandse-kerk.de

Voorzitter Verein en CvK: Rob Maris
Peter-Schlack-Straße 17, 52372 Kreuzau
Tel.: 02422 1842600,
E-mail: cvkvoorzitter@nederlandse-kerk.de

1^e Penningmeester: Hendrik Schreuder
Döringstr. 5, 10245 Berlin,
E-mail: penningmeester@nederlandse-kerk.de

2^e Penningmeester: Barend Bosschiet
E-mail: secretarisCvK@nederlandse-kerk.de

BANKREKENING

Bank für Kirche und Diakonie Duisburg
IBAN: DE65 3506 0190 1012 0200 11
BIC: GENODED 1 DKD
t.n.v. Nederlandse Kerk in Duitsland

KERKELIJK BUREAU

Annie Wagenaar, Lienen 1, 26931 Elsfleth
Tel.: 04404 960296,
E-mail: bureau@nederlandse-kerk.de

COLOFON

Schakel-Kontakt • 52^e jaargang • nr. 04 • 2026

Uitgever: Kerkenraad van de Nederlandse Kerk in Duitsland

Redactie: Marjolein Kranse, Jan Adriaanse (v.i.S.d.P.)

Uitgeverij: DIGNUS.DE Medien • www.dignus.de
uitgave € 5,00 • abonnement € 20,00 / jaar

Kopij voor Schakel-Kontakt tot en met 17 okt. inleveren bij Marjolein Kranse, schakel-kontakt@nederlandse-kerk.de

DE VRUCHT VAN DE GEEST

Het is warm. Wie heeft zin in een ijsje? Kom maar. Zo begint een preek over Johannes 7: 37. Jezus zelf zegt het net even anders. Jezus zegt: Heb je dorst? Wil je water drinken? Kom maar. Deze bijbeltekst nam ik recent als uitgangspunt voor een kerkdienst, juist in de warme dagen. In Duitsland werd het 40 graden, in Nederland 39.

Het loofhuttenfeest was net voorbij. Het bijbehorende dagelijkse ritueel was net voorbij. Dat ritueel was: water vanuit de Siloam-vijver in processie naar het altaar dragen en daar sprenkelen. Langs de route stonden gratis waterafgiftepunten voor de feestgangers. Het was warm. De gemiddelde maximumtemperatuur was in die periode in Jeruzalem rond 28 graden. Dus men lustte wel een slokje water. Maar helaas... dat alles was na de laatste processie net opgeruimd. Juist op dát moment gaat Jezus staan. Hij roept luid: Wil je water? Kom bij mij! Bij mij krijg je levend water. Stromen van levend water zullen uit je binnenste vloeien.

Dat laatste gaat over de heilige Geest. De Geest inspireert ons tot een vergevingsgezinde levenshouding. Daar zou Jezus spoedig het fundament voor leggen, door zijn kruisoffer en zijn opstanding en hemelvaart. Dat is volgens het evangelie de basis voor verzoening tussen God en mensen en ook tussen mensen onderling. Een praktisch voorbeeld voor de vergevingsgezinde oordeelsvrije houding staat in Johannes 8. Dan brengt men een vrouw bij Jezus, die op overspel betrapt is. "De wet eist dat we haar stenigen. Wat vindt u

daarvan?" vraagt men aan Jezus. Ze krijgen als antwoord: "Laat wie zonder zonde is de eerste steen werpen." En Jezus zegt aan die vrouw: "Ik oordeel u niet. Ga naar huis."

Het was vast niet leuk voor de vrouw om naar huis te gaan. Maar als er bij haar huisgenoten "stromen van levend water" uit het hart stromen, valt het mee. Dan is er vergeving en kun je als vrouw ook na overspel veilig thuis komen en voortgeholpen worden.

Die positieve houding die nodig is om mensen na hun fouten vergevingsgezind te benaderen, is "vrucht van de Geest". Daarom begon de preek met fruitige ijsjes. Je ziet op de foto hoe het gemaakt is: een kilo aardbeien, één peer, één appel (licht gekookt om zacht te worden), beetje vers citroensap, lepelje honing, beetje water. Alles pureren met de staafmixer. In vormpjes gieten. Invriezen. Klaar.

Tijdens de kerkdienst gaven we de kinderen tijd om hun ijsje te eten, terwijl de gemeente op melodie van psalm 104 (lied 104)

het volgende coupletje zong:

Eet, kinderen, maar lekker van het ijs.

Intussen zingen wij Gods lof en prijs.

*Wij bidden dat dit lekkernij mag smaken
en dat het evangelie ons zal raken.*

Dit fris en fruitig water past bij feest.

*Het koele doet ons denken aan Gods Geest,
die Jezus' liefde uit je hart laat stromen,
zodat een ander het door jou voelt komen.*

De uitnodiging is: Ontvang de vrede van Christus. Laat het doorwerken in je eigen leven, en laat je inspireren ook een ander te vergeven, zoals je ook zelf vergeving nodig kunt hebben. Het smaakt goed.

Jan, predikant Zuid

FOTOVERSLAG BUITENDAG FULDA

Op 30 en 31 mei jl. vond na de KKR de landelijke Buitendag in Fulda plaats. In de moderamen-tekst elders in deze Schakel vindt u hierover een kort verslag, de foto's op deze pagina's tonen duidelijk dat het een succes was om op deze manier samen te komen.

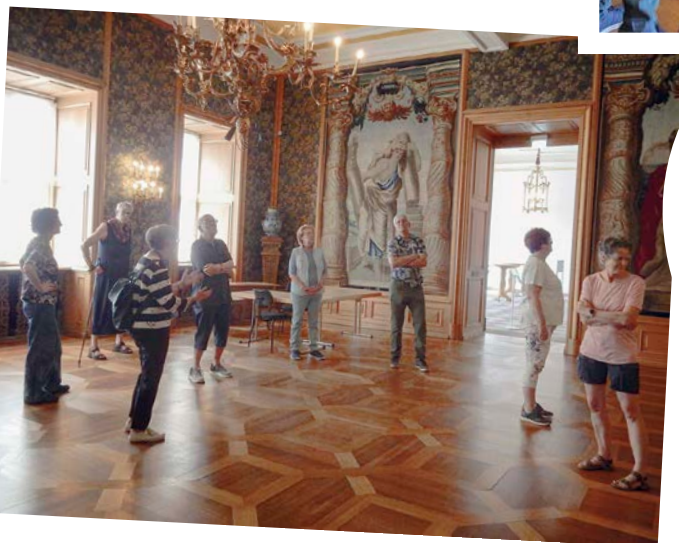
Wandeling van het Bonifatiushuis naar Fulda-centrum

Rondleiding
Stadtschloss

Rondleiding Stadtschloss

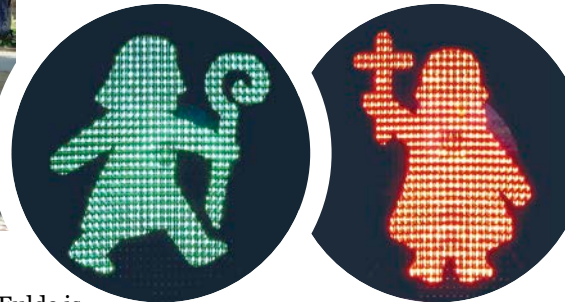
Een van uw
fotografen ter plaatse

Nederlands monument in Fulda

Naar de stadsgids werd aandachtig geluisterd

Fulda is

Bonifatius-stad – tot in de stoplichten zichtbaar!

Say cheese!

Uit de kerkenraadsvergadering van dit jaar in mei

In een positieve stemming heeft de KKR op 29 en 30 mei vergaderd, en is er bovendien een landelijke buitendag geweest, voor de eerste keer en bovendien in het kader van het KKR-weekeinde. Daarover verderop meer.

De positieve stemming in de KKR kwam mede doordat er – ondanks enkele strubbelingen en tegenvallertjes – weer drie predikanten aan de vergadertafel zaten. In 2024 was dat voor het laatst, door het vertrek kort erna van ds. Dijkman-Kuhn. Ds. Adriaanse bleef, maar door het vertrek naar zijn sinds 2024 primaire standplaats in Dene-kamp bleef er voor de NKiD maar een klein aandeel over.

Ter tafel zaten namelijk Jan, predikant Zuid, de opvolger van ds. Touwen, en emerituspredikant ds. Smink, die voor de kern Düsseldorf predikant is. Niet te vergeten Jan Bart Alblas, die nog geen maand later officieel predikant bij ons werd, en wel voor de kern Berlijn, hierover meer verderop in deze Schakel.

Bij actuele zaken is erover gesproken, of we een mogelijkheid zien, als deel van een totaalaanbod van buitenlandse kerken in Duitsland mee te doen aan de Kirchentag in Düsseldorf in 2027. Er is besloten, dat de haalbaarheid door het BM onderzocht wordt.

Vervolgens moesten er verkiezingen voor moderamenleden en leden van het BM worden gehouden. Het gaat dan concreet om de voorzitter en de scriba (vier jaar vol) en de 1e en 2e penningmeester (kerkrentmeesters), waarvan de termijnen door onachtzaamheid al verstreken waren. Omdat er geen kandidaten voor de genoemde posities waren, heeft de vergadering zonder stemming over personen (dus ook van de huidige functiedragers) het besluitvoorstel overgenomen, dat Rob Maris voorzitter mag blijven, Jeanine Daller de functie op een laag pitje mag voortzetten totdat er een nieuwe scriba gevonden is, en voor de beide kerkrentmeesters (Hendrik Schreuder en Barend Bosschieter) een verlenging tot 2028 geldt. Dit is

in lijn met een kerkordelijke (niet bindende) richtlijn om te voorkomen, dat deze vier ambtsdragers tegelijkertijd nieuw gekozen zou moeten worden, wat uiteraard ten koste van de soepelheid van een overgang zou gaan.

Voor het moment moet dus opnieuw vastgesteld worden, dat de grootste nood de komst van een nieuwe scriba is. Dit gezegd hebbende teken ik aan dat we steeds duidelijker merken, dat de ontwikkelingen in Nederland ook niet aan ons voorbijgaan: kort en goed: het kaderprobleem... En daarmee samenhangend (ook vergelijkbaar): de krimp.

Landelijke buitendag

Tegen deze achtergrond is het eigenlijk een verademing, dat het experiment "landelijke buitendag", grotendeels op kosten van de kerk (vanwege het experimentele karakter) zo buitengewoon goed geslaagd is. Waar er anders ca. 18 mensen bij een kerkenraadsvergadering waren, waren er nu rond 30 mensen in totaal in het Bonifatiushuis in Fulda. Factoren die aan dit succes bijgedragen hebben, zijn het fantastische Bonifatius-huis, maar ook het organisatorische talent van Jeanine Daller en uiteraard het gros van de programmapunten. Want er is een uitgekiend programma opgezet waar de buitendaggasten iets deden terwijl de KKR-leden vergaderden, afgewisseld met programmapunten waar allen gezamenlijk bijeen waren, waaronder een creatieve theateropvoering aan de hand van het boek Jona, waar vier groepen ieder een hoofdstuk als tekst kregen en dit in twintig minuten tijd moesten omsmeden in een simpel draaiboek voor ieder van die vier groepen, én opvoeren.

Bij een korte evaluatie op zondag na de kerkdienst werd duidelijk, dat het door de KKR-leden als zeer positief ervaren werd, niet (vanwege bijvoorbeeld geboekte treinen) na de KKR halsoverkop weg te moeten na afsluiting van de vergadering, maar nog een hele avond en een ochtend te hebben, waardoor de aanwezigen elkaar ook beter leren kennen. We willen dit eigenlijk volgend jaar herhalen!

Evenzogoed hebben we buiten de waard gerekend, want de kosten zijn flink hoger geworden dan in gewone KKR-weekeinden. Wat we niet op het oog hadden is twee overnachtingen én bijna het dubbele aantal mensen. Dat betekent, dat de kosten $2 \times 2 =$ (ongeveer) viervoudig zijn. Daar valt niet veel aan te doen. Maar mede door de krimp van de kerk lijkt een landelijke buitendag juist een activiteit die zagezegd een gat opvult dat in deze tijd aan het ontstaan lijkt. Hoe we dat met de financiering kunnen verantwoorden als het niet bij dit ene experiment blijft – daarover zal het CvK met het BM nader beraadslagen.

Elders in deze Schakel vindt u een fotoverslag van de landelijke buitendag.

Overige punten uit de KKR

We hebben ook de veranderingen van de afgelopen twee jaar gerecapituleerd, en hebben daarbij vastgesteld, dat er vanaf nu weer een periode van meer "normaliteit" intreedt, waardoor piekbelastingen bij BM en CvK weer minder zullen worden. Het Huis-houdelijk Reglement moest ook vanwege de veranderingen, bijvoorbeeld geen regio's (vroeger wijken geheten) meer, en allerlei andere zaken, aangepast worden. Ook is over de website en Schakel-Kontakt gesproken.

In een Delegiertenversammlung, waar alle kerkenraadsleden in zitten, die om precies te zijn een orgaan van onze officiële rechtspersoon is, namelijk een "Verein zur Förderung", werd hoofdzakelijk over de financiën gesproken. Die Verein is overigens ons instrument dat het mogelijk maakt, dat giften van de Duitse inkomstenbelasting afgetrokken kunnen worden.

De jaarrekening over 2025 is uitvoerig besproken; vragen zijn beantwoord en uiteindelijk werd officieel over de "Entlastung des Vorstands" gestemd. Waarvan acte.

De Finanzplanung voor de komende vijf jaar is ook besproken, en hier zijn nog enkele amendementen in verwerkt.

Rob Maris

BONIFATIUS – MISSIONARIS EN HEILIGE TUSSEN FRIESLAND EN FULDA

Bij de naam van Bonifatius denkt de Nederlander met enig historisch besef direct: 754 bij Dokkum vermoord. Vanwaar dan het graf in Fulda, dat u op de foto ziet?

Bonifatius was Nederlands noch Duits, hij werd geboren rond 673 op de Britse eilanden, in het zuidwestelijke huidige Devon, onder de naam Wynfreth. Als missionaris reisde hij in 716 voor het eerst naar de Friezen, in 719 kreeg hij van de toenmalige paus Gregorius II de naam Bonifatius ('wel-doener') én een volmacht voor missiereizen naar de Germaanse gebieden. Later zou hij daar pauselijk legaat worden.

Bonifatius' missiereizen duurden zo'n 40 jaar: hij reisde drie keer naar de paus in Rome, en veel in het huidige Zuid-Duitsland (Hessen, Thüringen, Beieren), waar hij o.a. diverse kloosters stichtte en bisdommen oprichtte. Toen hij, ruim 80 jaar oud, nogmaals terugging naar Friesland, werd deze laatste missiereis hem bij Dokkum fataal.

Als laatste wens van Bonifatius werd zijn lichaam vervoerd naar Fulda, waar in zijn opdracht in 744 een klooster gesticht was. Het graf van Bonifatius kwam in de kloosterkerk St. Salvator, die in later eeuwen tot de grote barokke domkerk omgebouwd zou worden. Op het altaar wordt de dood van Bonifatius in Dokkum uitgebeeld. De geschiedenis vertelt, dat Bonifatius zich tegen de slagen trachtte te verweren met een theologisch handboek. Het praalgraf toont hem op de jongste dag als hij met het zwaard in zijn armen uit het graf komt, waarvan engelen de dekplaat optillen.

Er komen jaarlijks nog vele pelgrims naar Bonifatius' graf om daar te bidden, waaronder de Duitse bisschoppen. Ieder jaar op 5 juli, Bonifatiusdag, vindt een grote bedevaartstocht (Sternwallfahrt) plaats, waarbij groepen pelgrims vanuit diverse richtingen samenkomen bij het graf in de domkerk.

Marjolein Kranse

WAT ZIJN DE GOEDE VRUCHTEN (Lied 841)

Wat zijn de goede vruchten' ontstond begin jaren '60 en is een tekst van Willem Barnard op een melodie van Willem Vogel. De tekst gaat terug op de woorden van Paulus uit Galaten 5: 22-26: 'Maar de vrucht van de Geest is liefde, vreugde en vrede, geduld, vriendelijkheid en goedheid, geloof, zachtmoedigheid en zelfbeheersing. Er is geen wet die daar iets tegen heeft. Wie Christus Jezus toebehoort, heeft zijn aardse natuur met alle hartstocht en begeerte aan het kruis geslagen. Als we leven door de Geest, laten we de Geest dan ook volgen. Laten we elkaar niet uit eigenwaan de voet dwars zetten of een kwaad hart toedragen.'

Barnard zette boven het lied: 'Van vlees en geest'. In de eerdere Galaten-verzen waarschuwt Paulus voor alle aardse zaken waar men zich door liet afleiden, verleiden, inpakken. Maar wat de Geest geeft staat hier in positieve zin lijnrecht tegenover.

Het eerste couplet van Barnards lied is een opsomming van de 'vruchten' van de Geest, zoals Paulus ook doet. Opvallend is dat bij Paulus sprake is van 'vrucht' en bij Barnard van 'vruchten'. Je zou het kunnen zien als één vrucht met verschillende eigenschappen, of negen deugden die samen de vrucht van de Geest vormen. Ook de vergelijking met een boom waaraan vruchten rijpen komt direct in beeld.

*Wat zijn de goede vruchten,
die groeien aan de Geest?
De liefde en de vreugde,
de vrede allermeeest,
geduld om te verdragen
en goedertierenheid,
geloof om veel te vragen,
te vragen honderd-uit;*

*geloof om veel te geven,
te geven honderd-in,
wij zullen leren leven
van de verwondering:
dit leven, deze aarde,
de adem in en uit,
het is van Gods genade
en zijn lankmoedigheid.*

*En wie zijn ziel niet prijsgeeft
maar vasthoudt tot het eind,
wie zijn bestaan niet kruisigt –
hoezeer hij levend schijnt,
hij gaat voorgoed verloren,
het leven dat hij koos
is tevergeefs geboren
en eindigt vruchteloos.*

*Maar wie zich door de hemel
laat helpen uit de droom,
die vindt de boom des levens,
de messiaanse boom
en als hij zich laat enten
hier in dit aardse dal,
dan rijpt hij in de lente
tot hij vruchtdragend zal.*

Het 'leven van genade' is het thema in het tweede couplet. Dat wij überhaupt iets te vragen en te geven hebben, is aan God te danken, aan Zijn geduld en mildheid. Gods vergeving en het altijd opnieuw mogen beginnen bij Hem klinkt hier duidelijk door.

In het derde couplet worden we voor het blok gezet. Het zijn stevige woorden die Barnard hier gebruikt: wie blijft vasthouden aan het eigen gelijk, aan de eigen behoeften, leidt een vruchteloos leven en gaat voorgoed verloren. Onder dit leven rigoureuus een streep zetten is de enige redding, het oude leven moet 'gekruisigd' worden om ruimte te maken voor een door de Geest geïnspireerd leven.

Het vierde en laatste couplet opent met het woord 'maar', als signalering dat met het kruisigen van het oude leven de juiste weg is ingeslagen, en dat daarop een vervolg is, een perspectief: wie zijn leven prijsgeeft, zal het vinden. Als de dunne twijgjes die wij zijn, te mogen enten op de sterke levensboom die Jezus is, biedt hoop en zin: wie dat doet zal vrucht dragen en behouden worden.

Het hele lied zit vol met verwijzingen naar andere Bijbelgedeelten. Voorbeelden zijn:

- de verwijzingen naar vruchtdragende bomen (Johannes 7: 17 – 'Zo brengt elke boom goede vruchten voort')
- Gods genade en lankmoedigheid die verwijzen naar Exodus 34: 6-7 ('Een God die liefdevol is en genadig, geduldig, trouw en waarachtig, die trouw blijft tot in het duizendste geslacht, die schuld, misdaad en zonde vergeeft maar niet alles ongestraft laat')
- het te kruisigen bestaan dat doet denken aan Matteüs 16: 24-25 ('Wie achter Mij aan wil komen, moet zichzelf verloochenen, zijn kruis op zich nemen en Mij volgen. Want ieder die zijn leven wil behouden, zal het verliezen, maar wie zijn leven verliest omwille van Mij, zal het behouden')
- het geënt worden op de sterke stam van de levensboom dat verwijst naar Romeinen 11: 17-24 ('En als nu sommige takken van de edele

olijfboom zijn afgebroken en u, loten van een wilde olijfboom, tussen de overgebleven takken bent gent en mag delen in de vruchtbaarheid van de wortel...')

- de levensboom die sowieso een beeld is dat zowel in de Bijbel als ook in het werk van Barnard vaker voorkomt.

In de documentatie over dit lied op internet vond ik als interessant detail nog, dat Barnard op verzoek van componist Willem Vogel ter gelegenheid van de verjaardag van het Liedboek voor de Kerken (mei 1975) nog een vijfde couplet bij dit lied maakte. Het is een antwoord op de

vraag in het eerste couplet (maar staat niet in de beide liedboeken afgedrukt):

*Dat zijn de goede vruchten
die groeien aan de Geest;
de liefde en de vreugde,
de vrede allermeeft!
Dit leven, deze aarde,
de adem in en uit,
het is van Gods genade
en goedertierenheid.*

Concluderend zien we dat de vergelijking met de vruchtdragende boom heel beeldend en zinnig is: de vrucht mag aan het begin nog klein zijn, maar zal onder de juiste omstandigheden rijpen en uiteindelijk zelf sterk, waardevol en zinbrengend ('vruchtdragend') voor anderen zijn. Dat is het werk van de Geest.

Marjolein Kranse

KERKELIJK TEHUIS IN HET BUITENLAND

Toen we begin 1972 in Duitsland aankwamen, hadden we al enige jaren in Denemarken, Italië en Engeland doorgebracht. In drie verschillende landen ontstonden verbindingen met plaatselijke kerken en met gemeentes in de 'diaspora', zoals de Nederlandse Kerk in Duitsland. Nieuw aangekomen in een vreemd land waren de kerkgemeenschappen voor ons een zegen, vooral de diaspora-gemeenten. Deze waren een gemeenschap in geloof, een praktische ondersteuning en een aanknoping aan nationale tradities. De nationale saamhorigheid beleefden we het duidelijkste bij de Zweden in Essen. Mijn vrouw is Zweedse. In Essen en Düsseldorf schenen alle Zweden elkaar te kennen, in Hamburg bleek dat niet het geval te zijn. De dienst in de Zweedse Kerk in de Ditmar-Koel-Straße kun je onopgemerkt bezoeken.

Mijn eerste kennismaking met zo'n diaspora-gemeente was de Reformierte Kirche in Kopenhagen. In 1957 was ik als MTS-er voor mijn praktijkjaar op een scheepswerf in Kopenhagen en mijn moeder had me het adres van een dominee meegegeven. Deze dominee, Dr. Mengin, was te gast geweest bij mijn tante tijdens een vergadering van de Wereldraad van Kerken in Amsterdam. Ik neem aan, dat het de oprichtingsvergadering van de Wereldraad in 1948 was. Toen ik in Kopenhagen bij hem aanklopte, werd ik hartelijk ontvangen. Door de week was Dr. Mengin lector aan de universiteit en zondags stond hij op de preekstoel in de Reformierte Kirche. Ik was enkele keren bij hem thuis, onder andere toen hij voor een kleine kring dia's vertoonde van zijn reizen in

Mexico. Hij was een expert in de cultuur van de Azteken en Maya's.

De Reformierte Kirche werd in 1689 ingewijd en de bouw is te danken aan koningin Charlotte Amalie. Als dochter van de landgraaf van Hessen Kassel was zij in 1667 met de latere koning van Denemarken Christian V getrouwd. De geschiedenis van de Reformierte Kirche in Kopenhagen is op internet te vinden. De kerk herbergt ook een Franse gereformeerde gemeente.

In de gemeente van Dr. Mengin kwam ik in contact met een kleine kring Nederlanders. Begin 1959 werd de werf in Kopenhagen mijn eerste werkgever en de kerk in de Gothersgade weer mijn doel voor de zondagochtend. In 1964 werd hier onze oudste zoon gedoopt. Getrouwd waren we in 1962 in de Duitse kerk in Malmö. Onze volgende dominee in Genua was ook een zondagsdominee. Over hem en onze ervaringen in Engeland vertel ik graag een volgende keer.

*Jan van Ommen
Reinbek (bij Hamburg)*

Meer informatie:

Dr. Mengin: de.wikipedia.org/wiki/Ernst_Mengin **1**

Reformierte Kirche Kopenhagen:

- tysk.reformert.dk/index.php/die-gemeinde-menigheden/geschichte-der-gemeinde-menighedens-historie **2**
- [nl.wikipedia.org/wiki/Gereformeerde_kerk_\(Kopenhagen\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Gereformeerde_kerk_(Kopenhagen)) **3**

RUST

'Kom naar buiten,' zei de HEER, 'en treed hier op de berg voor Mij aan.' En daar kwam de HEER voorbij. Er ging een grote, krachtige windvlaag voor de HEER uit, die de bergen spleet en de rotsen aan stukken sloeg, maar in die windvlaag bevond de HEER zich niet. Na de windvlaag kwam er een aardbeving, maar in die aardbeving bevond de HEER zich niet. Na de aardbeving was er vuur, maar in dat vuur bevond de HEER zich niet. Na het vuur klonk het gefluister van een zachte bries.

1 Koningen 19 : 11-12

Het is een van die dingen waar we als mensen behoefte aan hebben en naar op zoek zijn. Behoeftes aan eten en drinken, aan een dak boven ons hoofd, een vertrouwd gevoel van veiligheid. Allemaal basisbehoeften waar we niet zonder kunnen.

Maar naast al die behoeften die heel wezenlijk zijn, misschien ook wel dat andere waarvan we het gevoel hebben dat het vandaag de dag schaarser is dan ooit: Rust.

Het leven is druk en hectisch. Er is veel te doen, er wordt vaak veel van ons gevraagd en als je, in de loop van de tijd in de fase komt dat je het wat rustiger aan kunt gaan doen, ben je vaak bijna drukker dan voorheen.

We worden opgeslokt in het tempo van de tijd. En dat tempo is op alle fronten vaak heel hoog. Verwachtingen, verplichtingen, deadlines. Bij het werk wat je doet, maar dat niet alleen. De dingen die gebeuren, het nieuws wat op ons afkomt. Niet gedoseerd, maar de hele dag door. Berichten, meningen, het gaat maar door en het houdt niet op.

Het lukt ons vaak niet om van de hectiek los te komen en de rust te vinden. Een moment van rust, een moment voor jezelf, een moment voor God...

Rust is iets wezenlijks wat onmisbaar is voor ons leven. Het is veelzeggend hoe vaak in de Bijbel rust wordt verbonden met God. God gééft rust, sterker nog: God *is* rust.

De profeet Elia is op zoek naar God. En hoewel Elia misschien verwacht had dat hij Hem zou vinden in het indrukwekkende van allerlei vormen van natuurgeweld, maakt God zich juist kenbaar 'in het suizen van een zachte stilte', zoals dat in de Statenvertaling heel mooi weergegeven wordt.

De rust, om even tot jezelf te komen, even op iets anders gericht zijn, op de Bron en het Doel van ons leven.

En belangrijk is ook: Rust is niet hetzelfde als 'leegheid' of 'niets-doen', maar het gaat erom dat rust je nieuwe krachten geeft voor het vervolg wat komt. Rust is verfrissend en essentieel om verder te gaan.

Rust is niet een eindstadium, maar een nieuw begin. We gaan op weg, nadat we eerst zijn thuisgekomen. We gaan verder, nadat we eerst nieuwe moed hebben gekregen.

Zo wensen we elkaar vooral ook een werkelijk rust-gende tijd. Rust die ook alles te maken heeft met het hoopvolle perspectief van Gods toekomst.

We herinneren ons de bekende woorden van de kerkvader Augustinus: 'Onrustig is ons hart totdat het rust vindt in U.'

ds. Jan Adriaanse

KERN ELBE-WESER / BALJE-BEVERN

T. Nolting-Bloemhof, Tel. 04745 7596,

E-mail: balje@nederlandse-kerk.de

- 06.09. 11.00 uur (aankomst vanaf 10.30 uur)
Kerkdienst tijdens de Buitendag
in Bevern, Dustin Lindtner
- 13.12. 13.30 uur, Oecumenische kerkdienst
met avondmaal in Balje, Dustin
Lindtner en Pastorin Sonja Sapura

Kerkdienst op 17 mei 2026 in Balje

Op 17 mei vond er in onze kerngemeente opnieuw een kerkdienst plaats in Balje. Omdat Dustin helaas op het laatste moment ziek werd, kon hij in deze dienst niet voorgaan. Daarom hebben Tiet en Tineke van de kernraad samen met ons een verkorte kerkdienst gevierd.

Het thema van de dienst was 'tijd'. Aan de hand van het verhaal van hemelvaart uit het evangelie volgens Lucas werd duidelijk dat ook de leerlingen na de ingrijpende gebeurtenissen rond Jezus' dood en opstanding eerst tijd nodig hadden. Tijd om te verwerken wat zij met Jezus hadden meegemaakt, maar ook tijd om nieuwe kracht op te doen voor de weg die voor hen lag.

Ook in ons dagelijks leven volgt de ene taak vaak snel op de andere. Vaak is het niet eenvoudig om het ene van het andere te onderscheiden en de juiste prioriteiten te stellen. In het Hemelvaartsverhaal staat: 'En zij waren voortdurend in de tempel en loofden God.' Dat is ook voor ons in het heden een bemoediging om bewust rustmomenten toe te laten, goed voor onze eigen krachten te zorgen en tijd – ook in het loslaten – als een cadeau van God te zien. Want wie tot rust komt, kan met nieuwe kracht de weg van het leven vervolgen.

Na de kerkdienst was er zoals gebruikelijk een gezellig samenzijn met koffie en gebak. Tijdens deze bijeen-

komst vond ook de jaarlijkse gemeentevergadering plaats. Er waren geen bijzondere gebeurtenissen, problemen of andere zaken te melden.

Wij als kerngemeente Elbe-Weser zijn dankbaar dat wij een goede manier hebben gevonden om onze gemeente voort te zetten. Met onze tweede locatie in Bevern hebben wij bovendien de mogelijkheid om meer centraal in onze regio aanwezig te zijn en nieuwe mensen in ons midden welkom te heten.

Buitendag

Over de komende kerkdienst op 6 september, tijdens de Buitendag, zullen wij in de volgende uitgave berichten. Wij kijken uit naar een mooie dag in Bevern met een kerkdienst in de "Heilig-Kreuz-Kirche" en een uitgebreid samenzijn vóór en na de dienst, in en rond het "Haus der Gemeinde". Van harte welkom!

Whatsapp-kanaal

Ons WhatsApp-kanaal 'Kerngemeente Elbe-Weser' houdt je regelmatig en snel op de hoogte van het laatste nieuws uit onze gemeente. Neem gerust vrijblijvend een kijkje!

Namens de kernraad, Dustin Lindtner

KERN BERLIJN

Predikant: Ds. Jan Bart Alblas,

Ossietzkystr. 19, 13187 Berlin

Tel.: 0152 07854166

E-mail: alblas@nederlandse-kerk.de

Kerkdienst, 3e zondag van de maand,
Casalis-Saal, Friedrichstadt-Kirche,
Gendarmenmarkt, 14.00 uur

20.09. Jan Bart Alblas

18.10. Joas van der Schoot

15.11. Jan, predikant NKiD Zuid

Nieuwe predikant in Berlijn: Jan Bart Alblas

Een bijzondere plaats en een bijzonder mens. Sinds 21 juni jl. is Jan Bart Alblas de nieuwe Nederlandse predikant in wereldstad Berlijn. De bevestigings- en intredienst vond plaats in de fraaie Französischer Dom aan de Gendarmenmarkt, midden in Berlijn. Het was een inspirerende viering met veel aanwezigen, waaronder afgevaardigden van andere kerken/instaties. Ook toeristen woonden deze bijzondere dienst bij.

Voor de vader van Jan Bart, ds. J.B. Alblas sr., was het een wel zeer aparte Vaderdag om juist op deze dag >

> zijn zoon te mogen bevestigen. Familie en vrienden deelden in dit feestelijk gebeuren, naast de mensen van de Nederlandse kerk in Berlijn, die zich enorm verheugden over hun nieuwe dominee.

Het welkom werd in verschillende talen uitgesproken door 'onze' talenexpert Jeanine Daller. De volgende predikanten deden mee aan de handoplegging: de dominees Johan Alblas (predikant Hervormde Gemeente Katwijk aan Zee), Truus Baas (emeritus predikante van de Evangelische Kirche in Deutschland en lid van de gemeente), Rens Dijkman-Kuhn (predikante Evangelische Martha-Gemeinde in Berlin en oud-predikante NKiD Berlijn) en ondergetekende (oud-predikant en sindsdien gastpredikant NKiD Berlijn). Het geheel werd muzikaal opgeluisterd en begeleid door Jan Herman Markus, die ook voor vrolijke noten zorgde. Jan Bart sloot zelf de dienst af met gebed en zegen.

Ik ken Jan Bart al vele jaren en ben heel blij dat hij deze uitdaging aangaat. Hij is bezielend, verbindend, heeft een open blik en staat als predikant en mens midden in de wereld. Hij is juist in deze tijd 'the right man in the right place' en een belofte voor de Nederlandse gemeenschap hier, zowel voor de mensen binnen als bui-

ten de kerk. Ik wens Jan Bart (en zeker ook zijn vrouw Janine!) een goede tijd in deze 'setting'. En ik wens hem bij zijn (ambts-) werk vreugde, vrucht en voldoening!

Wim in 't Hout

Bevestiging

Op deze plek wil ik van harte bedanken voor de warme betrokkenheid die ik mocht ervaren rondom mijn bevestiging tot predikant. Velen konden aanwezig zijn bij de dienst, sommigen moesten daar-

voor een lange reis maken naar Berlijn. Hoewel mijn taken niet veranderen, mag ik vanaf nu officieel als predikant voorgaan en spreken. Bovendien konden we de dienst gebruiken als een goede gelegenheid om met andere kerken in Berlijn in contact te komen. Er was zowel een representatie aanwezig van de Franse Kerk in Berlijn, als ook van de Evangelische Kirche in Deutschland en de Oecumenische Raad Berlijn Brandenburg. Ik kon mijn visitekaartje aan verschillende contacten overhandigen bij het hapje en drankje na de kerkdienst.

Tweede helft van het jaar

De komende tijd gaat het vizier van de kern weer langzaam naar de organisatie van het zingen van Nederlands-talige kerstliederen. De eerste vergadering is nog in de zomer. Daarnaast gaat de bijbelkring door en zal ik proberen bij verschillende mensen op bezoek te gaan. Bij de diensten zullen verschillende predikanten in Berlijn op bezoek komen. Een oude vriend is inmiddels predikant in Rotterdam en Haastrecht, hij zal in oktober voorgaan. In november komt de predikant van NKiD Zuid langs.

Een vriendelijke groet uit Berlijn, Jan Bart

NOORDWEST

Predikant: Ds. Jan Adriaanse,
Alt Lage 2, 49828 Lage (Dinkel)
Tel.: 0170 7161792

E-mail: adriaanse@nederlandse-kerk.de

Eind mei hadden we in Fulda als NKiD de vergadering van de kerkenraad met daarbij voor de eerste keer de ontmoeting voor degenen die geen deel uitmaken van de kerkenraad. Het waren mooie en inspirerende dagen waarbij we ook kennis konden maken met de nieuwe collega's in de NKiD. Het was goed om op deze manier de verbondenheid met elkaar als Nederlandse Kerk te ervaren en over en weer ervaringen uit te wisselen. Binnen de NKiD zijn

we allemaal op zoek naar manieren om met de veranderende werkelijkheid om te kunnen gaan en dat brengt ook ideeën en creativiteit met zich mee.

Ds. Jan Adriaanse

KERN EMS-WESER / SCHWEI

Ina Morssink, Tel.: 0162 1955621
E-mail: schwei@nederlandse-kerk.de

Kerkdienst, St.-Secundus-Kirche,
Lindenstraße 20, Schwei

01.11. 11.00 uur, ds. Jan Adriaanse

20.12. 11.00 uur, ds. Jan Adriaanse

Buitendag

De zomer is aangebroken en op dit moment hebben we een warme en droge periode achter de rug. Eind augustus hebben we onze buitendag. Voor dit jaar staat de buitendag gepland bij familie Van der Velde. We hopen op een mooie dag met elkaar.

We leven met elkaar mee, juist ook in de momenten als er zorgen zijn en het leven zwaar valt. Laten de woorden van Lied 905 ons bemoedigen:

*Wie zich door God alleen laat leiden
enkel van Hem zijn heil verwacht,
weet Hem nabij, ook in de tijden
die dreigend zwart zijn als de nacht.
Want wie op God alleen vertrouwt
heeft nooit op zand zijn huis gebouwd*

*Zing maar en bid, en ga Gods wegen
doe wat uw hand vindt om te doen.
Weet dat de hemel zelf u zegent,
u brengt naar weiden fris en groen.
Wie zich op God alleen verlaat,
weet dat Hij altijd met ons gaat*

Ds. Jan Adriaanse

KERN MÜNSTER

Elfriede Voita, Tel.: 01575 2703139
Gudrun Kamminga, Tel.: 01516 4739718
E-mail: muenster@nederlandse-kerk.de

Kerkdienst, Johannes-Kapelle,
Bergstr. 36, Münster

11.10. 10.30 uur, ds. Jan Adriaanse

13.12. 10.30 uur, ds. Jan Adriaanse

In juli hebben we, in zomerse sfeer, onze buitendag gevierd op de vertrouwde locatie bij Akke. Heel veel dank aan Akke en aan iedereen die een steentje heeft bijgedragen aan deze mooie dag!

Op de buitendag hebben we afscheid genomen van Marja Kretschmann-Weelink en Jan Kamphorst als leden van de kernraad. Zij hebben zich een groot aantal jaren voor de kern Münster ingezet en als leden van de kern Münster willen we hen beiden heel hartelijk danken en hen beiden zegen toewensen voor de toekomst. >

> Nieuwe contactpersonen

Als kern Münster hebben we na de dienst in mei met elkaar gesproken over hoe het in de komende tijd verder gaat zonder kernraad. Om binnen de NKiD als regio te kunnen functioneren is het belangrijk dat er minstens een contactpersoon bestaat. We zijn blij en dankbaar dat zowel Elfriede Voita als Gudrun Kamminga allebei bereid zijn om de komende tijd als contactpersoon voor de regio Münster te fungeren en wij wensen hen beiden zegen toe bij hun taak.

Voor de komende tijd hebben we besloten om de dienst op 13 september te annuleren omdat de St.-Johannes-Kapelle en het Volkeningheim dan vanwege de Marathon van Münster moeilijk te bereiken zijn.

Ds. Jan Adriaanse

KERN DÜSSELDORF

 Predikant: Ds. Geurt Smink, Vrouwenmantel 71, 2871 NS Schoonhoven, Tel.: +31 6 4229 8174

E-mail: smink@nederlandse-kerk.de

Betty Stomphorst, Tel.: 02131 4029631

E-mail: duesseldorf@nederlandse-kerk.de

 Kerkdienst, 3^e zondag van de maand, Paul-Gerhardt-Haus, Heerdtter Landstraße 30, Düsseldorf

20.09.

18.10.

15.11.

20.12.

Iedereen is van harte welkom bij deze diensten, op de vertrouwde plaats in Heerdt.

Inmiddels hebben we de kleine gemeente al wat beter leren kennen. In mei waren er een aantal bijzondere momenten, zoals:

- 4 mei, de dodenherdenking op de begraafplaats
- 17 mei, de viering van de 90^e verjaardag van de heer Lootsma, net over grens voorbij Roermond
- en daarna de dagen in Fulda waar veel op te steken viel over de Nederlandse Kerk in Duitsland.

Met 1 maandelijks dienst is het lastig het kerkelijke jaar goed te volgen. Daarvoor vallen er te grote gaten. Daarom koos ik er voor dit jaar na Pinksteren verder te lezen uit de eerste helft van het boek Handelingen en daar weer veel te leren over minder bekende teksten, want het blijft zo dat de Bijbel ook na vele jaren nog steeds veel nieuws blijft bieden. Zo hoop ik nog een tijd verder te mogen gaan, zeker ook met de diensten in Düsseldorf.

Vriendelijke groet, Geurt Smink

VARENDE GEMEENTE

Duisburg-Ruhrort en Mannheim zijn plaatsen met kerkdiensten, bedoeld voor schippers en georganiseerd door de Varende Gemeente.

Het spreekt echter vanzelf dat alle anderen eveneens van harte welkom zijn.

Info: devarendegemeente.nl

Leendert Hoogendoorn

E-mail: msvolonta@icloud.com

DUISBURG-RUHRORT

 Ds. Dirk Meijvogel,

Tel.: +31 631041389

E-mail: info@devarendegemeente.nl

 Iedere zondag, 10.30 uur, Evangelische Kirche, Apostelstraße 58, Duisburg-Laar

06.09. Prop. M. van Ittersum

13.09. Ds. M.P.D. Barth

20.09. Ds. D. Meijvogel

27.09. Ds. B. de Borst

04.10. Ds. C. van Dam

11.10. Ds. G. Bleijenberg

18.10. Ds. D. Meijvogel

25.10. Dhr. P. Kruijt

01.11. Ds. M. Vastenhout

08.11. Ds. L. Krüger

15.11. Ds. D. Meijvogel, HA

22.11. Ds. D. Meijvogel

29.11. Ds. H.J. Donken, 1^e advent

MANNHEIM

 Iedere zondag, 10.30 uur, Hafenkirche, Kirchenstraße 15, Mannheim

06.09. Ds. R. Duiker

13.09. Dhr. R. Verkaik

20.09. Ds. M. van Duijn

27.09. Ds. G.E. van der Hout

04.10. Ds. A. van Alphen

11.10. Ds. J. het Lam

18.10. Ds. G.C. Krol

25.10. Prop. J. de Rooij

01.11. Ds. T. Koelewijn

08.11. Ds. J.A.A. Geerts

15.11. Ds. A.W.J. Theunisse

22.11. Ds. M.P.D. Barth

29.11. Ds. D. Meijvogel, 1^e advent

ZUID

Predikant

Jan, predikant Zuid

E-mail: predikant-zuid@nederlandse-kerk.de

REGIO STUTTGART

"Hartelijk welkom". Zo stond het in een van de app-berichtjes, waarmee de afspraak werd gemaakt. Zo was het ook, toen de voordeur open ging. Vriendelijke mensen ontvingen me. We hadden een fijn gesprek, een bemoediging. Ja – lieve lezers in de regio Stuttgart – dit gaat over een pastoraal bezoek in jullie regio. Deze miniatuur-beschrijving is voor jullie bedoeld als een uitnodiging. Stelt u een pastoraal bezoek op prijs? Laat het gerust weten. Dan maken we een afspraak. Ik kom graag naar u toe.

Jan, predikant Zuid

KERN KARLSRUHE

Roel Balk,

E-mail: karlsruhe@nederlandse-kerk.de

Henny Kampe,

E-mail: hk.karlsruhe@nederlandse-kerk.de

Data gespreksgroep

14.09. (meditatie), 12.10., 09.11.

Is de tweede zondag van de maand voorbij? Dan is er op maandagochtend gesprekskring in Karlsruhe of omgeving. Op 13 juli was het in Grötzingen. We bespraken met elkaar: Hoe zou jij kort verwoorden, wat je gelooft? Wat hoort voor jouw besef bij je persoonlijke geloofsbelijdenis? Al snel kwam als kernzin naar boven: Wij zijn kinderen van God. Iets later zeiden we: Wij zijn geliefde kinderen van God. We voelen ons thuis bij elkaar. Dat zie je ook. We werden warm ontvangen in de huiskamer. Op de tafel staan koffie, fris water, heerlijke biologische kersen en lekkernijen met chocolade. Dat geeft aan: welkom. Een praktische manier van belijden: We zijn aan elkaar verbonden en stellen elkaars gezelschap en meeleven op prijs.

Al pratende kwam de vraag op naar de naam van Jezus in ieders persoonlijke belijdenis. Daarop reflecterend delen we met elkaar, dat Jezus zichzelf de weg, de waarheid en het leven noemt. In het Johannes-evangelie lezen we, dat hij zegt: Niemand komt tot de Vader, dan door mij. Jezus spreekt over het aanbidden van de Vader in waarheid en Geest. Deze woorden uit het evangelie brengen het

gesprek van de gesprekskring op respect voor andere geloofstradities van hindoe, moslim of andere. Elke keer opnieuw ervaren we zo in de gesprekskring een warme ontmoeting. Daarin komen vaak zinsneden naar voren als: "ik werd vroeger opgevoed met...". Dan volgen persoonlijke verhalen over de traditie waarin je opgroeide. Of het nu orthodox was of vrijzinnig, het maakt niet uit. Dit alles komt op een boeiende manier met elkaar in contact tijdens een gesprekskring. Reden genoeg om uit te zien naar de volgende keer op maandag 14 september om 10.00 uur. We houden dan een meditatie in de muziekzaal van Wohnstift Rüppurr. Dat is een ruime comfortabele zaal. Wil je iemand uitnodigen om daarbij te zijn? Doe dat maar. Ieder is welkom.

Interkulturell Evangelisch in Bayern

Op 10 juli was ik op bezoek bij Markus en Ati Hildebrandt Rambe in Nürnberg. We spraken elkaar in het kantoor van de ELKB-Fachstelle für interkulturelle Öffnung und die Arbeit mit evangelischen Gemeinden unterschiedlicher Sprache und Herkunft. Het was een fijne ontmoeting. Het gesprek ging over wat we voor elkaar kunnen betekenen. Een belangrijk thema is de christelijke openheid voor ieder volk, iedere taal, iedere cultuur. We hebben gesproken over liederen en melodieën, die voor verschillende internationale kerkelijke tradities bekend zijn. Verder bespraken we, dat je in het onderlinge contact tussen verschillende kerken niet altijd alles hoeft te vertalen. Je kunt in een interculturele kerkdienst ook mensen laten bidden in hun eigen taal, zonder dat een ander het precies verstaat. Immers: Gods Geest spreekt en verstaat alle talen. Dit alles blijft me bij. En ergens in mijn hart krijgt dit een plekje, waar – als God het geeft – vanzelf iets uit gaat voortkomen. Dankbaar voor dit waardevolle contact met de interculturele kerkelijke gemeenschap in Bayern.

Jan, predikant Zuid

Wij gedenken

Op zaterdag 27 juni is ds. Gerrit-Willem Oberman overleden te Filderstadt, in de leeftijd van 69 jaar. Hij was geboren in Oxford, getogen in de Verenigde Staten, studeerde theologie in Tübingen en Bonn, trouwde in 1983 met Ellen Winkler († 2020) en werd predikant in Württemberg. Zijn moedertaal was echter Nederlands, vandaar zijn betrokkenheid op de Nederlandse Kerk in Duitsland. Ds. Oberman was een kleurrijke figuur die zich in het bijzonder verdienstelijk heeft gemaakt in het kerkelijk jeugdwerk. Hij stond aan de wieg van Rock en Gospeldiensten. Door velen wordt hij herdacht als een trouwe en empathische pastor. De dankdienst voor zijn leven werd gehouden op 17 juli in de Petruskirche van Bernhausen, een van de kerken waar hij als predikant aan verbonden was. Als bijbelwoord op >

> zijn rouwbericht stond: "Denn von ihm und durch ihn und auf ihn hin ist alles" (Romeinen 11,36), een tekst die weerklank vindt in de Koran en de Islamitische traditie. Gerrit-Willem en Ellen hebben zich ingespannen voor ontmoetingen tussen christenen en moslims. Ook met Ilknur aServi die hem later met grote toewijding heeft verzorgd was de interreligieuze dialoog een belangrijke waarde.

Op 25 juli werd de urn van Gerrit-Willem bijgezet in de urnenmuur op de begraafplaats van Holten (Nederland), bij Ellen en bij zijn ouders. Moge zijn nagedachtenis ons tot zegen zijn.

ds. Klaas Touwen

gens het evangelie aan Christus te danken hebben. We zongen in canon de hebreeuwse versie van Psalm 133: "Hinne, ma tov", zie hoe goed en hoe lieflijk het is als broeders samen wonen.

Tevens was deze kerkdienst de laatste officiële handeling van ds. Klaas Touwen in zijn kerkelijke ambt bij de NKiD. We bedanken Klaas Touwen voor alles wat hij in de regio Zuid gedaan heeft, en wensen hem voor de toekomst het allerbeste toe.

Data gespreksgroep

12.09., 10.10., 07.11.

Jan, predikant Zuid

KERN MÜNCHEN

Natasja van den Engel

E-mail: muenchen@nederlandse-kerk.de

Kerkdienst op de tweede zondag van de maand, 11.30 uur, in de Ev. Reformierte Kirche, Reisingerstr. 11

13.09. Jan, predikant Zuid

11.10. Jan, predikant Zuid

08.11. Jan, predikant Zuid

Elke tweede zondag van de maand hebben we kerkdienst in München. Bij de voorbereiding van de kerkdienst houd ik altijd rekening met jullie, lieve kinderen. Nu zullen kinderen van enkele jaren oud dit kerkblad niet lezen. Daarom maar even toevoegen: Ouders van jonge kinderen, jullie kleine kinderen zijn welkom. In de kerkdienst is iets voor ieder, van jong tot oud. We zijn gebruik gaan maken van de grote kerkzaal aan de Reisingerstraße. Daar staat een piano, waarmee de gemeentezang wordt begeleid. Na afloop van de kerkdienst klinkt eerst nog een klein stukje pianomuziek. Daarna gaan we stevast naar de mooie koffiekamer, waar koffie en thee geschonken wordt, meestal met heerlijke cake die door kerkgangers zelf gemaakt en meegebracht is.

Afscheid predikant Dachau

Op zondag 12 juli gingen vier van de kerkgangers vanuit de Münchener kerkdienst met de auto naar Dachau. Daar nam dominee Björn Mensing afscheid. Hij heeft als historicus en pastor jarenlang gediend in de Versöhnungskirche die hoort bij de Gedenkstätte van Dachau. Vanwege het grote aantal gasten vond de afscheidsdienst plaats in de Friedenskirche in Dachau. De dienst duurde samen met alle afscheidstoespraken en dankwoorden meer dan drie uren. Indrukwekkend was het, samen te zijn met zoveel mensen die zich zo betrokken weten bij de betekenis van de Gedenkstätte en van de Versöhnung, die we vol-

Het alte Südfriedhof – een stuk geschiedenis van München

Op 8 maart 2026 ging ik met een kleine groep van onze Nederlandse gemeente naar het alte Südfriedhof. Ik liet daar graven van personen zien die op verschillende manieren in de geschiedenis van München een belangrijke rol speelden. Het oude deel van het kerkhof werd in 1789 na het definitieve verbod van begravenissen binnen de stad als het nieuwe centrale kerkhof in gebruik genomen en van 1818 tot 1821 veranderd. Daaraan werkte ook de bekende tuinarchitect Friedrich Ludwig von Sckell (1750-1834) mee. In dit deel van het Südfriedhof gingen we naar de graven van Johann Balthasar Michel (1755-1818), Carl Spitzweg (1808-1885), Johann Nepomuk Ritter von Nussbaum (1829-1890) en Joseph von Fraunhofer (1787-1826). >

› De Paltser Michel was in 1801 de eerste protestant die het burgerrecht van München kreeg. Spitzweg, een van de meest bekende Duitse schilders, representeerde in München de biedermeiertijd. De chirurg Von Nussbaum, die in München vooral in het stedelijke ziekenhuis links van de Isar werkte, introduceerde nieuwe operatiemethoden en werd ook als oorlogschirurg beroemd. De opticus Von Fraunhofer zorgde samen met enkele collega's bij het begin van de 19e eeuw voor de reputatie van München als wetenschapsstad. Na de choleraepidemie van 1836/37 werd een aanzienlijke vergroting van het kerkhof gepland. De opdracht ervoor kreeg op verzoek van koning Ludwig I de architect Friedrich von Gärtner (1792-1847). Hij begeleidde de koning die grote belangstelling voor de klassieke oudheid had op zijn reizen naar Italië en kreeg daar impulsen voor zijn plannen. Van 1844 tot 1850 werd het nieuwe deel van het kerkhof, de zogenaamde 'Campo Santo', aangelegd.

Toen we in het booggewelf aan de ingang naar het nieuwe deel stonden, liet ik daar de graven van Friedrich von Gärtner, Leo von Klenze (1784-1864) en Ludwig von Schwanthaler (1802-1848) zien. Von Gärtner en Von Klenze waren de belangrijkste architecten in de tijd van Ludwig I. De meest bezienswaardige bouwwerken die Von Gärtner liet oprichten staan in München aan de Ludwigstraße: de Staatsbibliothek, de Ludwigskerk en de universiteit. Tot de bouwwerken die naar de plannen van Von Klenze in München ontstonden behoren ook de Glyptothek, de Antikensammlung en de Propyläen aan de Königsplatz. Ze werden als classicistisch ensem-

ble van 1825 tot 1848 naar het voorbeeld van de Akropolis in Athene opgericht. Ludwig I wilde dat München een 'Athen an der Isar' werd.

Het meest bekende werk van de beeldhouwer Von Schwanthaler is het bronzen standbeeld van de Bavaria aan de Theresienwiese in München. Hij leverde er nog het model van, maar overleed kort daarop. Het gieten van de Bavaria gebeurde door de ertsgieter Ferdinand von Miller (1813-1887).

Op de 'Campo Santo' gingen we naar de graven van Max von Pettenkofer (1818-1901) en Ellen Ammann (1870-1932) en bekeken van enige afstand het graf van Helene Miller, geb. Sedlmayr (1813-1898).

Max von Pettenkofer werd in 1865 in München de eerste professor in de hygiëne. Door zijn impulsen en planningen kreeg München vanaf ca. 1880 een voorbeeldige drinkwatervoorziening en rioolwaterverwijdering. Op deze manier werden de cholera-epidemieën met succes tot stilstand gebracht.

De feministe Ammann kwam uit haar geboorteland Zweden met haar Duitse echtgenoot naar Beieren. Ze richtte in München het eerste katholieke stationswerk op. Daar werden vooral jonge vrouwen ondersteund die in de grote stad gestrand waren. Sinds het bestaan van het vrouwenkiesrecht was Ellen Ammann tot haar overlijden afgevaardigde in het Beierse parlement. In 1923 zorgde ze er samen met andere invloedrijke personen voor dat de staatsgreep van Adolf Hitler mislukte.

Helene Miller, een van de meest bekende vrouwen van München, was van burgerlijke afkomst. Ludwig I vond haar zo mooi dat hij de hofschilder Josef Stieler (1781-

1858) de opdracht gaf haar voor zijn schoonhedengalerie in het kasteel van Nymphenburg te portretteren.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden grote delen van het kerkhof door luchtaanvallen vernietigd. Pas vanaf 1953 was het kerkhof weer voor bezoekers geopend. In 1955 werd de herbouw voltooid en in 1973 werd het alte Südfriedhof op de monumentenlijst geplaatst.

Al sinds 1944 zijn er op dit kerkhof geen begrafenissen meer. Maar nog steeds vindt er op de allerheiligendag een processie met de zegening van de graven plaats en de stad München laat ter nagedachtenis van haar meest beroemde burgers kransen op hun graven neerleggen.

Annelore Erhardt

VAN ZOMER NAAR HERFST IN 1 KLEURPLAAT

Kun jij deze plaat zo inkleuren dat zowel de zomer als de herfst mooie kleuren hebben?

Veel plezier!

Deze rubriek wordt gevuld met een mooie foto en een korte tekst. Heeft u zelf een idee, een foto en/of mooie woorden om deze pagina mee te vullen? Laat u het de redactie dan weten via schakel-kontakt@nederlandse-kerk.de

*Al zal de vijgenboom niet bloeien,
al zal de wijnstok niets voortbrengen,
al zal de oogst van de olijfboom tegenvallen,
al zal er geen koren op de akkers staan,
al zal er geen schaap meer in de kooien zijn
en geen rund meer binnen de omheining –
toch zal ik juichen voor de HEER,
jubelen voor de God die mij redt.*

Habakuk 3: 17-18